

Ks. Teofil Herrmann CM Gdańsk—Oliwa

CZYTANIE PISMA ŚW. W ŚWIELE SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Kościół nadal żyje Soborem i ogłoszoną na nim reformą. Doko-
nuje się obecnie szereg doniosłych zmian. Reorganizowana jest
praca duszpasterska m. in. w zakresie apostołatu biblijnego. Pismo
św. bowiem w świetle Vaticanum II jest najwyższym prawidłem
wiary, bo przekazuje niezmiennie słowo samego Boga. Ma ono zna-
czenie dominujące tak, że religia chrześcijańska ma się nim żywić
i kierować. Kaznodziejstwo, katecheza i wszelkie nauczanie chře-
ścijańskie winno się Pismem świętym zasilać i przez nie doskonalić.
Wierni mają mieć do niego szeroki dostęp.¹

Spośród licznych problemów dotyczących Pisma św., którymi zaj-
muje się oficjalnie Sobór Watykański II wybieramy jeden bardzo
konkretny i praktyczny, to jest kwestię czytania Pisma św. Zagad-
nieniem tym zajmuje się Sobór Watykański II, przede wszystkim
w Konstytucji dogmatycznej *O Objawieniu Bożym*, w szóstym roz-
dziale, zatytułowanym: *O Piśmie św. w życiu Kościoła*. Znajdujemy
tam następujące zdania:

„Konieczną przeto jest rzeczą, by wszyscy duchowni, zwłaszcza
kapłani Chrystusowi, i inni, którzy, jak diakoni i katechiści, zaj-
mują się prawowicie posługą słowa, wytrwałą lekturą i starannym
studium tkwili w Piśmie św., by ktoś z nich nie stał się próżnym
głosicielem słowa Bożego na zewnątrz nie będąc wewnątrz jego
słuchaczem, podczas gdy winien z wiernymi sobie powierzonymi
dzielić się ogromnymi bogactwami słowa Bożego, szczególnie przy
Liturgii świętej.

Również Sobór święty usilnie i szczególnie upomina wszystkich
wiernych, a zwłaszcza członków zakonów, by przez częste czyta-
nie Pisma św. nabywali wzniosłego poznania Jezusa Chrystusa (Fi-
lip 3, 8). Nieznajomość bowiem Pisma św. jest nieznajomością
Chrystusa. Niech więc chętnie do świętego tekstu przystępują czy
to przez świętą Liturgię, przepełnioną Bożymi słowami, czy przez
pobożną lekturę, czy przez stosowne do tego poczynania i inne
pomoce, które za aprobatą i pod opieką pasterzy Kościoła wszędzie
w naszych czasach chwalebnie się rozpowszechniają. Niech jednak
o tym pamiętają, że modlitwa towarzyszyć powinna czytaniu Pi-
sma św., by ono było rozmową między Bogiem a człowiekiem. Gdyż
do Niego przemawiamy, gdy się modlimy, a Jego słuchamy, gdy
czytamy boskie wypowiedzi”.

Konstytucja kończy się zwrotem do biskupów, którym poleca
pouczać wiernych „o należyтым korzystaniu z Ksiąg świętych
zwłaszcza z Nowego Testamentu, a przede wszystkim z Ewangelii.

¹ Por. Konstytucja dogmatyczna *De Divina Revelatione*, n. 21, 22, 23.

Mają to czynić przez przekłady zaopatrzone w konieczne i dostatecznie liczne objaśnienia, by synowie Kościoła mogli bezpiecznie i pożytecznie obcować z Pismem św. i przepoić się jego duchem". Mają być ponadto sporządzone wydania Pisma św. zaopatrzone w odpowiednio przypisy do użytku niechrześcijan, dostosowane do ich warunków.²

Treść dekretu nasuwa nam następujący podział omawianego zagadnienia o czytaniu Pisma św.:

1. Czytanie Pisma św. przez ministrów słowa. 2. Czytanie Pisma św. przez wiernych. 3. Warunki, jakim odpowiadać powinno czytanie Ksiąg św.

CZYTANIE PISMA ŚW. PRZEZ MINISTRÓW SŁOWA

Polecenia Soboru odnośnie czytania Pisma św. przez ministrów Słowa czyli głosicieli słowa Bożego, mają już swoje precedensy w encyklikach papieskich, szczególnie w encyklice *Spiritus Paraclitus*³ czy też *Divino afflante Spiritu*⁴. W dokumencie soborowym zaznacza się jednak fakt konieczności ciągłego kontaktu z Pismem św. *In Scripturis haerere necesse est* — rzeczą konieczną jest tkwić w Piśmie św. Podkreślonym też zostaje tu sposób, w jakim ciągle kontakt z Księgami św. ma się odbywać. Ma to być mianowicie *assidua lectio sacra atque exquisitum studium* — wytrwała lektura i staranne studium.⁵

Zwróćmy tu od razu uwagę na to, że wyrażenie „*assidua lectio sacra*”⁶ przetłumaczono na język polski „wytrwała lektura” z opuszczeniem słowa „święta” a to właśnie określenie „święta” — sacra — zostało dodane specjalnie przez Ojców Soboru dla uwydatnienia konieczności medytacji przy teźże lekturze. *Lectio sacra* bowiem według tradycji patrystycznej oznacza medytację Pisma św. Już w tym miejscu przez określenie *lectio sacra* został zaznaczony obowiązek łączenia lektury Pisma św. z modlitwą, co wyraźnie będzie wyszczególnione w zdaniach następujących.

Wyrażenie „*assidua lectio* — wytrwała lektura, oznacza ciągły kontakt z Księgami świętymi. „*Exquisitum studium*” — doskonałe, staranne studium, wymaga w myśl Soboru czytania uważnego, połączonego z medytacją, czytania codziennego i pilnego. Jest rzeczą jasną, że nie można zadośćuczynić temu poleceniu prostą, zwyczajną

² Por. *tamże*, n. 25.

³ Por. EB 480—481; 484.

⁴ Por. EB 566.

⁵ Por. *La Costituzione Dogmatica sulla Divina Revelazione*, Torino 1966, 298.

⁶ Por. *Schema Constitutionis Dogmaticae de Divina Revelatione*, Typis Polyglottis Vaticanis 1964, 39; relationes ad num. 25, s. 43.

tylko lekturą biblijną lub chwilową, sporadyczną lekturą jakiegoś komentarza czy artykułu biblijnego.⁷

Aby jeszcze mocniej wystąpiła konieczność tkwienia w Piśmie św. u zajmujących się posługą Słowa Sobór podkreśla ważność tej sprawy wysuwając następujące motywy:

1. „by ktoś z nich nie stał się próżnym głosicielem słowa Bożego na zewnątrz, nie będąc wewnątrz jego słuchaczem”.

2. kapłan w szczególności powinien z wiernymi sobie powierzonymi dzielić się ogromnymi bogactwami słowa Bożego.⁸

Tę ostatnią myśl rozwija szeroko Papiież Paweł VI w *Ecclesiam suam*, gdy pisze, że zwłaszcza w obecnych czasach, głoszenie słowa Bożego zajmuje pierwsze miejsce między sposobami oddziaływania apostołskiego. Żaden bowiem inny sposób szerzenia myśli, nawet tak wydoskonalone techniczne środki jak prasa, radio, czy telewizja, mające wielki zasięg i siłę pociągającą w oddziaływaniu, nie zastąpią tego sposobu jakim jest głoszenie... Urząd posługiwania naszego jest przede wszystkim posługiwaniem słowa.⁹ Dlatego też Sobór Watykański II w innym dokumencie, mianowicie w dekrecie *O posłudze i życiu kapłańskim* poucza, że kapłani „będąc sługami słowa Bożego czytają codziennie i słuchają słowa Bożego, którego mają uczyć innych. A jeśli równocześnie starają się je przyjąć w samych siebie, stawać się będą z dnia na dzień coraz doskonalszymi uczniami według słów Apostoła do Tymoteusza: *Bac na to i o to się troszcz, aby postęp twój był jawny dla wszystkich. Pilnuj samego siebie i nauki i w tym trwaj. Bo to czyniąc i samego siebie zbawisz i tych, którzy cię słuchają* (1 Tym 4, 15—16).¹⁰ „Wiedza szafarza świętości winna być święta, bo wzięta ze świętego źródła do świętego celu skierowana. Przede wszystkim więc czerpie się ją z czytania i rozważania Pisma św.”¹¹

Dadać tu należy, że brewiarz składający się głównie z tekstów biblijnych według poleceń Soboru będzie zreformowany tak, że czytania Pisma zostaną ułożone w ten sposób, by skarbiec słowa Bożego można było poznać łatwo w szerszym zakresie.¹² Sobór najusilniej zachęca odmawiających brewiarz, aby w czasie jego odmawiania, myśli ich odpowiadały słowom. Dla łatwiejszego osiągnięcia tego należy starać się o głębsze poznanie liturgii i Pisma św., zwłaszcza psalmów.¹³

Przypomnijmy wreszcie, że kwestię czytania Pisma św. przez

⁷ Por. *La Costituzione Dogmatica sulla Divina Rivelazione*, dz. cyt. 298.

⁸ Por. Konstytucja dogmatyczna *De Divina Revelatione*, n. 25.

⁹ Por. *Ecclesiam suam*, n. 98.

¹⁰ Por. *Presbyterorum Ordinis*, n. 13.

¹¹ Por. *tamże*, n. 19.

¹² Por. Konstytucja *De Sacra Liturgia*, n. 92.

¹³ *Tamże*, n. 90.

kleryków omawia już specjalna Instrukcja Papieskiej Komisji Biblijnej wydana 13 maja 1950 roku, która lekturę biblijną ustala następująco: Klerycy winni mieć codzienne czytanie Pisma św. w wielkim szacunku. Odbywać je mają z pokorną wiarą i religijnym pietyzmem. Wykładowca Pisma św. zwraca uwagę na to, by lekturę Pisma św. kontynuowano przez cały czas studiów tak, by całe Pismo św. więcej razy systematycznie przeczytano. Codzienne czytanie Pisma św. nie powinno być opuszczane nawet w okresie ferii, owszem w tym czasie bardziej wolnym od zajęć ma ono odbywać się nawet gorliwiej. Czytanie takie będzie bardziej owocne — podaje Instrukcja — jeśli alumni już na początku studiów roztropnie będą pouczani i kierowani w należyтым czytaniu Ksiąg świętych nawet przez podawanie im krótkiego streszczenia czy analizy poszczególnych Ksiąg, jak to się zwykło czynić w t.zw. introdukcji szczegółowej. Wierność w praktyce czytania pozwoli na coraz dogłębsze poznanie Pisma św. i zasmakowanie w nim, przez co uwidoczní się miłość słowa Bożego i zdatność w podejmowaniu obowiązków kapłańskich.¹⁴

CZYTANIE PISMA ŚW. PRZEZ WIERNYCH

Nie tylko służy słowa Bożego — *ministri verbi Dei* — a więc kapłani, diakoni, katechiści i inni prawnie posługą słowa zajęci, ale wszyscy wierni mają się zbliżyć do Ksiąg św. „Również Sobór święty usilnie i szczególnie upomina w wszystkich wiernych.”¹⁵ Słowa „usilnie i szczególnie upomina” *vehementer peculiariterque* — zjawiają się dopiero od trzeciej redakcji w schemacie soborowym, to jest od roku 1964.¹⁶ Wyrażone w nich zostało pewne naleganie, natarczywość, co uwidoczní się jeszcze silniej, gdy zestawimy powyższe słowa z tekstem poprzednim schematu, w którym jest wyrażone tylko życzenie, by wierni do tekstu świętego chętnie się zbliżali.¹⁷ Naleganie i natarczywość w obecnym sformułowaniu dekretu wynika ze skutków i następstw, jakie przynosi po myśli Soboru częsta lektura Pisma św., mianowicie „wzniosłe poznanie Je-

¹⁴ Por. *Instructio: Ad Exc-mos Ordinarios locorum et supremos Religionum Moderatores, Rev.-moś Seminariorum Rectores et Sacrae Scripturae Lectores: de Scriptura Sacra in Clericorum Seminariis et Religiosorum Collegii recte docenda*, EB 592.

¹⁵ W Schemacie z roku 1963, podobnie jak i w pierwszym, przed-soborowym znajdowały się dwa paragrafy oddzielne: jeden poświęcony lekturze Pisma św. kapłanów — n. 25, drugi lekturze biblijnej wiernych nr 26. W następnych formach Schematu dwa paragrafy zostały związane w jeden tylko n. 25.

¹⁶ Por. *Schema Constitutionis dogmaticae De Divina Revelatione*, Typis Poliglottis Vaticanis 1964, 39.

¹⁷ Por. *Schema Constitutionis dogmaticae De Divina Revelatione*, Typis Poliglottis Vaticanis 1963; w numerze 26 czytamy: „Christifideles quoque ad sacrum ipsum textum libenter accedant”.

zusa Chrystusa”, podczas gdy nieznamość Pisma św. jest nieznamością Chrystusa.¹⁸ Słowo Boże w Piśmie św. „dla synów Kościoła jest utwierdzeniem wiary, pokarmem duszy oraz źródłem czystym i stałym życia duchowego”, gdyż tak wielka tkwi w słowie Bożym moc i potęga.¹⁹

Jakie możliwości korzystania z tekstu św. bierze pod uwagę Sobór? Konstytucja *Dei Verbum* wyszczególnia trzy sposoby czytania Pisma św.:

a. „per sacram Liturgiám” — przez świętą Liturgię; b. „per piam lectionem” — przez pobożne czytanie, lekturę prywatną, c. „per institutiones ad id aptas aliaque subsidia” — przez stosowne do tego poczynania i inne pomoce.

CZYTANIE PODCZAS LITURGII ŚW.

Konstytucja soborowa o Liturgii św. stwierdza, że „Pismo św. ma doniosłe znaczenie w odprawianiu liturgii. Z niego bowiem wyjęte są czytania, które wyjaśnia się w homilii oraz psalmy przeznaczone do śpiewu. Z niego czerpią swe natchnienie i swego ducha prośby, modlitwy i pieśni liturgiczne. W nim też trzeba szukać znaczenia czynności i znaków.”²⁰

W rozdziale pierwszym traktującym o ogólnych zasadach odnowienia liturgii Konstytucja postanawia: „W obrzędach liturgicznych należy przywrócić czytanie Pisma św. dłuższe, bardziej urozmaicone i lepiej dobrane.”²¹

W rozdziale drugim tejże Konstytucji, zatytułowanym *Mysterium Eucharystii* czytamy: „Aby obficie zastawić dla wiernych stół Słowa Bożego szerzej należy otworzyć skarbiec biblijny tak, by w ustalonym przeciągu lat odczytać znaczniejszą część Pisma św.”²² „W liturgii bowiem Bóg przemawia do swego ludu. Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię.”²³

Ogromne zatem znaczenie ma funkcja lektora w czasie nabożeństw. Lektor proklamuje słowo, czyni je aktualnym. Nie czyta tylko jakiegoś opisu historycznego, ale tekst Pisma św. przetwarza w żywe słowo, kierowane do wiernych. Wymaga to uprzedniego przeżycia słowa oraz koniecznym jest ze strony lektora czytanie powolne, dobitne, wyraźne z zastosowaniem dykcji, z namaszczeniem godnym słowa Bożego.²⁴ Toteż Sobór poucza, że i lektorzy

¹⁸ Por. *tamże*, n. 25.

¹⁹ Por. *tamże*, n. 21.

²⁰ Por. *De Sacra Liturgia*, n. 24.

²¹ Por. *tamże*, n. 35.

²² Por. *tamże*, n. 51.

²³ Por. *De Sacra Liturgia*, n. 33.

²⁴ Por. Ks. Józef Kudasiewicz, *O wigilii biblijnej*, art. w Kieleckim Przeglądzie Diecezjalnym 4 (1964) 172 n.

spełniają funkcję liturgiczną. Winni oni wykonywać „swoją służbę z taką szczerą pobożnością i dokładnością, jak to przystoi wzniosłej posłudze i odpowiada słusznym wymaganiom ludu Bożego. Należy więc starannie wychować te osoby w duchu liturgii oraz przygotować do odpowiedniego wykonywania przypadających im czynności.”²⁵

Zalecone przez Sobór odprawianie t.zw. liturgii Słowa Bożego²⁶ daje wiernym nową okazję do czytania Pisma św. Nabożeństwo to odprawiane w podobny sposób jak Liturgia Słowa we Mszy świętej przewiduje m. in. czytanie lekcji i Ewangelii ze Mszy świętej danego dnia.²⁷

Bardzo ważną sprawą jest także prywatna lektura Pisma św. Prywatne, osobiste czytanie Pisma św. nie było nigdy powszechną praktyką w Kościele. Dawniej na przeszkodzie stała i nieumiejętność czytania i wysoka cena ksiąg.²⁸ Niektórzy obecni na soborze Trydenckim biskupi życzyli sobie, by dekretem soborowym zabronić wiernym czytania Pisma św. w języku ludowym, ale tego zbyt daleko idącego zamiaru nie zdołali przeprowadzić i Sobór nie wydał dekretu zabraniającego czytania Pisma św. w języku ojczystym. Po soborze Trydenckim wychodziły za niektórych papieży dekrety ograniczające czytanie Pisma św. w językach ludowych, choć nie miały wszędzie zastosowania. Dopiero od czasów Leona XIII zniknęły w Kościele wszelkie pod tym względem ograniczenia.²⁹ Postanowienia soborowe z Konstytucji *Dei Verbum* dotyczące czytania Pisma św. przez wiernych mogą być uważane jako *magna charta* lektury biblijnej w Kościele współczesnym.³⁰

Trzeci sposób czytania Pisma św. przez wiernych to wzmiankowane przez Sobór *institutiones aliaque subsidia* — różne akcje biblijne i wszelkiego rodzaju pomoce zmierzające do poznania Biblii przez wiernych. Akcje te i pomoce za aprobatą i pod opieką pasterzy Kościoła wszędzie rozpowszechniające się obejmują zapewne różne stowarzyszenia biblijne, grupy — kółka ewangelijne, kursy, konwersatoria i sesje biblijne, organizowanie dni, niedziel, tygodni biblijnych czy też rozpowszechnione na Zachodzie Godziny biblijne względnie Czuwania biblijne, dające okazję do bezpośredniego zetknięcia się z tekstem Pisma św. itp.

Warunki, jakim odpowiadać powinno czytanie Pisma św., da się

²⁵ Por. *De Sacra Liturgia*, n. 29.

²⁶ Por. *tamże*, n. 35.

²⁷ Por. Instrukcja dotycząca należytego zastosowania Konstytucji o Liturgii świętej, z dnia 26 IX 1964, n. 37.

²⁸ Por. Ks. Marian Rzeszewski, *Kaznodziejstwo*, Warszawa 1957, 46 n. Praktyczne uwagi o indywidualnym czytaniu Pisma św. znaleźć można w artykule Ks. Władysława Smereki, *RBiL* 2 (1952) 168 n.

²⁹ Por. Ks. Piotr Stach, *Sobór Trydencki a czytanie Pisma św. w języku ludowym*, *RBiL* (1948) 202 n.

³⁰ Por. *La Costituzione Dogmatica sulla Divina Rivelazione* dz. cyt., 297.

sprowadzić do dwóch: 1. Modlitwa towarzysząca czytaniu i 2. Używanie tekstów świętych zaopatrzonych w konieczne i dostatecznie liczne objaśnienia.

„Niech jednak o tym pamiętają, że modlitwa towarzyszyć powinna czytaniu Pisma św., by ono było rozmową między Bogiem a człowiekiem” — uczy Sobór.³¹ Zdanie to włączone zostało na żądanie Ojców Soboru w czwartą redakcję Schematu.³² Uzasadnienie tego znajdujemy w całej Konstytucji o Objawieniu Bożym, skoro jak uczy Sobór w tejże Konstytucji „Pismo św. jest mową Bożą utrwaloną pod natchnieniem Ducha św. na piśmie”³³ a „słowa Boże, językami ludzkimi wyrażone upodobniły się do mowy ludzkiej, jak niegdyś Słowo Ojca Przedwiecznego, przyjąwszy słabe ciało ludzkie, upodobniło się do ludzi”³⁴. Z tego już wynika, że czytanie Pisma św. jest słuchaniem tegoż Słowa, któremu to słuchaniu winna towarzyszyć odpowiedź, w konsekwencji zaś powstaje rozmowa, kolokwium modlitewne między Bogiem, który mówi za pośrednictwem Ksiąg natchnionych a chrześcijaninem, który słucha i odpowiada, przyjmując z wiarą to co jemu jest komunikowane, z prośbą o łaskę potrzebną do postępowania zgodnego ze słowem Bożym, z dziękczynieniem itd.³⁵ Takie czytanie służy do kształtowania chrześcijańskiej postawy życiowej, odradzające skutki takiej lektury przejawiają się w całym życiu.³⁶

Drugi warunek lektury biblijnej, mianowicie używanie odpowiednich tekstów polecony został przez Sobór szczególnej trosce biskupów. Biskupi winni dbać o to, by wierni ich pieczy pasterskiej powierzeni byli odpowiednio pouczeni o należytm korzystaniu z ksiąg świętych zwłaszcza z Nowego Testamentu a przede wszystkim z Ewangelii.³⁷ Przekłady tekstów świętych z odpowiednimi objaśnieniami pozwolą wiernym bezpiecznie i pożytecznie czytać Pismo św. i przejąć się jego duchem.³⁸

³¹ Por. Konstytucja dogmatyczna *De Divina Revelatione*, n. 25.

³² Por. *Schema Constitutionis dogmaticae De Devina Revelatione*, Typis Vaticanis Poliglottis 1964, 39. Dodane zostały następujące słowa: „Meminerint autem orationem concomitari debere Sacrae Scripturae lectionem; nam „illum alloquimur, cum oramus, illum audimus, cum divina legimus oracula”.

³³ Por. Konstytucja dogmatyczna *De Divina Revelatione*, n. 33. Mamy tu definicję Pisma św.: „Sacra Scriptura est locutio Dei quatenus divino afflante Spiritu scriptio consignatur”.

³⁴ Por. *tamże*, n. 13.

³⁵ Por. *La Costituzione dogmatica sulla Divina Rivelazione* dz. cyt., 301.

³⁶ Por. O. Augustyn Jankowski, *Pismo św. kształtuje chrześcijanina*, Znak 7—8 (1961) 918 n.

³⁷ W trzecim wydaniu Schematu włączono słowa: „praesertim Novi Testamenti et imprimis Evangeliorum” — por. *Schema Constitutionis* 1964, n. 25.

³⁸ Por. Konstytucja *De Divina Revelatione*, n. 25. W naszych warunkach — postuluje ks. E. Dąbrowski — należałoby tekst Pisma św.

Postanowienia soborowe dotyczące czytania Pisma św. zawarte zwłaszcza w Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym jak również w Konstytucji O Liturgii świętej, będą stanowiły poważny impuls dla ruchu biblijnego w Kościele i przyczynią się zapewne do jeszcze większego spopularyzowania lektury Pisma św. wśród kapłanów i wiernych.

Gdańsk—Oliwa

KS. TEOFIL HERRMANN CM

O. Franciszek Małaczyński OSB, Tyniec k.Krakowa

CHRZEST W ODRODZONEJ LITURGII WIELKIEGO TYGODNIA

Tradycyjną formą udzielania Sakramentu Chrztu jest noc Zmarłychwstania Pańskiego, w Polsce nazwana „Wielką Nocą”. Liturgia tej nocy zawiera najbogatsze pouczenia o sakramencie Chrztu, dlatego wszyscy zajmujący się liturgią Chrztu sięgają do tekstów Wigilii Wielkanocnej. Należy jednak pamiętać, że przygotowanie obrzędów Chrztu rozpoczyna się już w W. Czwartek konsekracją Olejów. Często zapominamy o tym znaczeniu konsekracji Olejów. Zapomnieli o nim nawet układający formularz mszalny dla rannej Mszy W. Czwartku w roku 1965.¹ W czytaniach położono akcent na namaszczenie chorych. Poświęcenie Oleju chorych nie ma ścisłego związku z liturgią W. Tygodnia i mogłoby się odbywać w każdej innej porze roku. Tymczasem W. Czwartek wybrano na konsekrację Olejów dlatego, że były potrzebne do udzielania sakramentów Chrztu i Bierzmowania w czasie Wigilii Wielkanocnej. Nowy formularz Mszy Krzyżma św. ogłoszony w r. 1965 wysławia Chrystusa jako Pomazańca Bożego, który odradza wiernych do nowego życia i daje im udział w swojej godności kapłańskiej, prorockiej i królewskiej².

Przed ofiarowaniem odbywa się procesjonalne przyniesienie Olejów przy śpiewie hymnu *O Redemptor*, który mówi o „uleczeniu zranionej godności ludzkiej przez omycie w świeżym zdroju i namaszczenie krzyżmem”. Podobne myśli zawiera prefacja mszalna, a rozwija je prefacja konsekracyjna. Wspomina się w niej dwa biblijne typy sakramentu Chrztu: potop oraz chrzest Chrystusa

liturgiczny, jak i dla celów szkolnych, przygotować dopiero po zakończeniu pracy nad neo-Wulgatą i po ustaleniu nowego układu biblijnych teksów mszalnych, por. Ks. E. Dąbrowski, *Bibliotyka polska w okresie posoborowym*, art. w Tyg. Powszechnym 6 (1967).

¹ *Ordo hebdomadae sanctae instauratus*, Editio typica 1956.

² *Variationem in Ordinem hebdomadae sanctae inducendae*, Città del Vaticano, 1965, s. 7 nn.